

BÁNYAI EMŐKE

Elektromos könyvek a szociális munkáról

(Bányai Emőke szerk.: *A globalizáció kihívásai: új irányzatok a szociális munkában és a szociális munka szupervíziójában*; Katz Katalin: *Szociális munka és szupervízió: irányelvek, megközelítések, dilemmák*; Elisheva Sadan: *Közösségi tervezés és empowerment*; Vikki Reynolds: *Az igazságosság szolgálatában – a közösségi munka fenntarthatósága érdekében*)

A magyar nyelven rendelkezésre álló, szociális munka irodalom nagy része még az 1970–80-as években létrejött, általános szociális munka koncepciójából indul ki. Azóta a szociális munka helyzete, gondolkodás-módja gyökeresen átalakult, az új irányzatokról azonban néhány szöveggyűjteményt és az *Esély* folyóirat e témájú cikkeit kivéve alig olvasható valami magyarul. E hiányt részben pótlandó, a közeljövőben több elektronikus könyv jelenik meg, amely a szociális munka területén a fejlett országokban az utolsó harminc-egyven évben kialakult megközelítésekből mutat be néhányat.

A globalizáció kihívásai: új irányzatok a szociális munkában és a szociális munka szupervíziójában című szöveggyűjtemény első tanulmánya Lena Dominelli (2010) írása, amely magyarul *Globalizáció, jelenkori kihívások és a szociális munka gyakorlata* címmel olvasható. A szerző azt a folyamatot elemzi, amelynek során a globalizáció hatására a szociális problémák nemzetközivé válnak, a nemzetállam funkciói megváltoznak, és ennek nyomán átalakul a szociális munka szolgáltatási gyakorlata, jelentősen módosulnak munkafolyamatai. Mivel egyebek közt a szociális munka feladata a globalizáció által okozott károk enyhítése, Dominelli szerint nagyon fontos, hogy a szociális munkások átlássák praxisuk globális összefüggéseit.

Ez a kérdéskör szintén központi szerepet kap *Katherine van Wormer* (2005) tanulmányában, ő azonban néhány más jelenséget is tárgyal, írása *Fogalmak a szociális munka mai nyelvezetében: globalizáció, elnyomás, társadalmi kirekesztés, emberi jogok* címmel jelenik meg a kötetben. Van Wormer optimistább képet fest a globalizációnak a szakmára gyakorolt hatásairól; kiemeli azt a lehetőséget, hogy az információs technológia segítségével a világon bárhol megjelenő új trendek és innovációk korábban elképzelhetetlen sebességgel juthatnak el a Föld egymástól távoli részeire. *Silvia Fargion* (2007): *Elmélet és gyakorlat: Mit számítanak a szavak? Nyelv, tudás és szakmai közösség a szociális munkában* című tanulmánya azt vizsgálja, hogyan függ össze a fogalmak jelentése a környezettel, az adott szituáció-

ban résztvevők helyzetdefiníciójával, miként alakul a szereplők folyamatos egyezkedése nyomán. Fargion felhívja a figyelmet arra, hogy a kétféle nyelvi repertoár fedezhető fel a szociális munkások szóhasználatában: az egyik inkább hivatalos, elméleti meghatározásokhoz igazodik, a másik, a mindennapi gyakorlatban használt sokkal esetlegesebb. Fargion elsőrendű kérdése az, hogy mi az elméleti fogalmak szerepe abban, ahogy munkánk során jelentést adunk a körülöttünk lévő világnak. Állítása szerint a szakma gyakorlói és oktatói között élénk vetélkedés folyik a szakmai fogalmak definíciójának jogáért, mivel a terminológia meghatározása, illetve változtatása a realitás alakítását is jelenti.

Dr. Nick Gould (2000): *Kvalitatív kutatás és a leginkább használható ismeretanyag fejlődése a szociális munkában* című cikkében szintén központi szerepet kap a reflektivitás igénye. A kvalitatív kutatásokkal szemben alapvető követelménynek tartja, hogy azok elhelyezhetők, értelmezhetők legyenek a szerző életrajzában. Írásának központi kérdései, hogy a kvalitatív módszerek milyen hatással vannak a szociális munkára, hogyan tekintenek a gyakorlati szakemberek a kutatások eredményeire; illetve hogyan kapcsolódik a kvalitatív szociálismunka-kutatás a tágabb értelemben vett kvalitatív társadalomkutatás főbb trendjeihez. Célja olyan, gyakorlati tapasztalatokból és kutatási eredményekből származó javaslatok megfogalmazása, amelyek a legjobban alkalmazhatók a szakma mindennapi gyakorlatában. Michal Krumer-Nuvo (2008): *Hogyan lesz a zajból vélemény? A szegénységben élők tudásának felhasználása a szociális munkában* című írásában abból indul ki, hogy a politikusok és a kutatók is gyakran úgy tekintenek a szegénységben élőkre, mint akik nem rendelkeznek megfelelő képzettséggel, dühösek, összefüggéstelenül beszélnek, így mondanivalójuk leginkább zajnak tűnik. A szerző szerint a szociális szakmákban meg kell tanulnunk felhasználni a szegénységben élők tudását, amire erőforrásként lehet építeni a szegénység elleni küzdelem során. Krumer-Nevo három gyakorlati példa segítségével mutatja be ezt a folyamatot. Wei-he Guo és Ming-sum Tsui (2010): *A rezilienciától a rezisztenciáig. Az erősségeket középpontba állító szemlélet rekonstrukciója a szociális munka gyakorlatában* című tanulmányukban kiemelik azt az ellentmondást, hogy a szociális munka uralkodó modelljei a reziliencia-fejlesztő programok terminusaiban gondolkodnak, ugyanakkor nem foglalkoznak az ellenállással és a lázadással, a hátrányos helyzetű emberek számára szintén lényeges stratégiákkal. A tanulmány az erősségekre építő megközelítést alkalmazza, így az utóbbi a viselkedésmintákat is fontos megküzdési stratégiáknak tekinti, amelyekre a szociális munkásoknak kell megtanulniuk megfelelően reagálni. Háberman Zoltán (2011): *Antidiszkriminációs gyakorlat* címmel megjelenő írása a megkülönböztetés különféle dimenzióit tekinti át: a nemek, az etnicitás, az életkor, a fogyatékoság, a mentális betegségek, a tanulási nehézségek, valamint a heteroszexuálistól eltérő nemi identitás alapján történő diszkriminációt. Írásában bemutat néhány olyan munkamódot is, amelyet a szociális munka az elnyomó gyakorlattal szemben kialakított.

Katz Katalin (2010): *Szociális munka és szupervízió: irányelvek, megközelítések, dilemmák* című könyve azokon az előadásokon alapul, melyeket a szerző az ELTE TáTK-n a szociális munka szupervízorait képző, szakirányú

RECENZIO

továbbképzésben 2005 és 2009 között, valamint a szociális munkás mesterképzésben 2006-ban és 2010-ben tartott. A kötet *A szupervízió funkciói és irányzatai* című fejezettel kezdődik, amely elméleti megközelítésből és gyakorlati kontextusban is bemutatja a szociális munka szupervíziójának különféle modelljeit. Különös hangsúllyal tárgyalja a szupervízió integratív modelljét, amelyben a kontroll, a támogató és az oktató funkciókat ugyanaz a személy látja el, azonos folyamat keretében. A következő tanulmány, *A szociális munka kultúrái* című (korábban megjelent az Esély 2009/6. számában) írás kiindulópontja az az állítás, hogy a szociális munka legtöbbször a másságba szorult, vagy oda kényszerült embereknek nyújt szakmai segítséget, azoknak, akik ebből a helyzetből nem tudnak a saját erejükből kitörni. Kultúránként, korszakonként változik, hogy mit tekintünk másságnak, és hogy erre milyen válaszok születnek a társadalomban. A szociális munka a társadalmi változások folyamatában végzi feladatát, a gyengék, kiszolgáltatottak életminőségét próbálja javítani, különféle eszközökkel és megközelítésmódokkal. A szerző az eltérő szakmai kultúrákat mutatja be, amelyek a történelem egyes szakaszaiban, illetve a Föld különböző részein más és más formát öltenek. Az *Etika* című fejezet a szociális munkában leggyakrabban megjelenő etikai dilemmákat tárgyalja, rákérdez a legfontosabb személyes és szakmai értékekre, valamint összehasonlítja különböző országok szociális munkásainak etikai kódexét. A *Hatalom, vezetés és szupervízió* összefüggéseivel foglalkozik a szerző a következő fejezetben, a szupervízió hatalommal kapcsolatos aspektusait elemzi. Az autoritás mind szociális munkásként, mind szociális munka szupervízorként fontos összetevője a munkánknak, akkor is, ha ezzel nehéz szembenézni. Erővel, hatalommal jár, a döntés képességét és kényszerét is magában foglalja. Az autoritás korai, a szülő-gyerek kapcsolatban megtapasztalt paradigmákat idéz fel, és a hozzá való viszonyunkat messzemenően befolyásolják a történelmi tapasztalataink – a hatalommal való visszaélés sokféle története. Nem csoda, ha zavarban vagyunk az autoritással szemben, ennek tisztázása azonban kulcsfontosságú kérdés. A *Szupervízió és tereptanítás* című fejezet a tereptanár és a hallgató tanulási stílusának jó, vagy kevésbé szerencsés illeszkedési lehetőségeit elemzi; a tereptanítás szupervíziós aspektusát, a keretek jelentőségét, a tereptanítás tartalmát és struktúráját, valamint a terepgyakorlat során gyakran kialakuló játszmákat tárgyalja. A tereptanítás lényege a buberi értelemben vett dialogikus kapcsolat a hallgató és a tereptanár között. A fejezet a Jeruzsálemi Egyetem terepgyakorlatot értékelő szempontjainak bemutatásával zárul. *A más és a másik* című fejezet a másság egyéni és csoportos összetevőiről, a minden emberben megtalálható univerzális, kulturális és egyedi jellemzőkről szól. Részletesen tárgyalja a szerző a másság gyökereit: az osztályozást és a szimbólumképzést; elemzi kulturális feltevéseinket saját csoportunkkal és más csoportokkal kapcsolatosan, a látható másságot, és a láthatatlan másság mélyén lappangó titkot, a másság eltüntetésére irányuló erőfeszítések veszélyeit, és a mássággal kapcsolatos hatalmi viszonyokat. Az utolsó fejezet, az *Írók és olvasók a társadalomtudományokban: kutatás, interjú és terápia narratív megközelítésben* a posztmodern feltételek között kialakult narratív felfogást mutatja be. A narratív felfogás szerint mindenki a saját élete szakértője, mindenkinek van valamilyen elmélete a saját életéről.

Ebben a megközelítésben a szociális munkás a kliens élettörténetének olvasója, aki a megakadt, problémákkal teli élettörténet újraírását, jobb verziójának kialakítását támogatja a segítő folyamat során, olyan változatát, amelyik több lehetőséget megenged, inkább összhangban van a kliens életcéljaival. A szociális munkában néha csak narratív odafigyelésre van lehetőség, de ennek is szerepe lehet egy sikeresebb, alternatív élettörténet kialakításában.

Elisheva Sadan (2005): Közösségi tervezés és empowerment című könyve eredetileg 1997-ben jelent meg, héberül, papír-alapon. Kétszer adták ki újból, 1999-ben és 2002-ben, majd 2005-ben készült el az angol nyelvű elektronikus változat (a magyar fordítás ez utóbbi alapján készült). Az *empowerment* magyarra egy szóval rendkívül nehezen fordítható fogalma azt a folyamatot jelöli, „mely során a gyenge, kiszolgáltatott állapotból (*powerlessness*) eljut valaki odáig, hogy saját életéről, sorsáról és környezetéről rendelkezni tud”. A szerző szerint a folyamat célja a társadalmi körülmények módosítása, három szinten: „változást hozni egyrészt az egyes emberek érzelmei és képességei terén, másrészt annak a közösségnek az életében, amelyhez tartoznak; harmadrészt megváltoztatni azt a szakmai gyakorlatot, amit az adott helyzetben alkalmaznak”. A könyv széleskörűen áttekinti az *empowerment* három, egymásba fonódó aspektusát, az egyén személyes, belső átalakulását; a társadalmi változást előidéző közösségi *empowerment* folyamatát, és az *empowerment* szakmai gyakorlatát, amely a fenti, két folyamat kibontakozását ösztönző szervezeti és funkcionális változásokat tartalmazza. Az *empowerment* lényege Sadan szerint „a nehezen megoldható, súlyos társadalmi problémák körforgásának megszakítására irányuló törekvés”, amely „mindenekelőtt egy ideológia és világnézet”. Célja egy olyan kultúra kialakítása, amelyben értéknek számít, hogy befolyásoljuk azokat a változásokat, amelyek hatással vannak életünkre. A könyv első része az *empowerment* elméletét tárgyalja, a második rész egy olyan folyamatot követ és elemez, melyben különféle szakmák képviselői együtt dolgoztak a közösségi tervezésben és beavatkozásokban.

Vikki Reynolds (2010) Az igazságosság szolgálatában – a közösségi munka fenntarthatósága érdekében című doktori disszertációja nem jelent (még) meg nyomtatásban. A szerző olyan tanácsadóknak és közösségi szociális munkásoknak a szupervízora, akik szélsőséges kiszolgáltatottságban élő csoportokkal dolgoznak. Munkája keretét hat irányelv adja. Az *etika-központúság* lényege a semlegesség elutasítása, közös etikai meggyőződés kialakítása a csoportban az igazságosabb társadalmi viszonyok érdekében. A *szolidaritás vállalása* értelmében együtt, közösen dolgoznak az igazságosság érdekében. A *hatalom megnevezése* a hatalommal való visszaélésre hívja fel a figyelmet, és lehetőséget teremt az elhatárolódásra. Ez a gyakorlatban például azt jelenti, hogy tanúként állnak az elnyomás ellen küzdők mellé, vagy felhívják a figyelmet egyes csoportok kiváltságos helyzetére. A *közös fenntarthatóság* azon a felismerésen nyugszik, hogy ezt a munkát hosszabb távon csak együtt tudják elvégezni, a közös szociális felelősséget hangsúlyozva, anélkül, hogy az igazságtalan társadalmi működés terhét az egyes szociális munkások vállára tennék. A

RECENZIO

nyelv kritikus használata a nyelvben rejlő hatalom felismerésére reagál. A *biztonság megteremtése* lehetővé teszi, hogy a munkatársak egymás szövetségeseiként lépjenek fel, és folyamatosan együtt tudjanak működni. A könyv második része a fenti elveken alapuló, a szerző által kialakított ún. szolidaritás-csoportok gyakorlatát mutatja be. A könyv hiánypótló abban a tekintetben, hogy a marginalizált helyzetű társadalmi csoportokkal végzett közösségi munka és az aktivista mozgalmak napi gyakorlatába ad bepillantást.

A könyvek az ELTE Társadalomtudományi Karán, a TÁMOP 4.1.2-08/2/A/KMR keretében jelennek meg elektronikus formában, és a www.tankonyvtar.hu címen olvashatók.

Irodalom

- Dominelli, Lena (2010): Globalization, contemporary challenges and social work practice. *International Social Work*, 53(5) 599–612. <http://isw.sagepub.com/content/53/5/599.full.pdf+html>
- Fargion, Silvia (2007): Theory and Practice: A Matter of Words. Language, Knowledge and Professional Community in Social Work. (Nyelv, tudás és szakmai közösség a szociális munkában). *Social Work and Society*, vol. 5, issue 1. <http://www.socwork.net/2007/1/articles/fargion>
- Gould, Nick (2000): Qualitative Research and the Development of Best Attainable Knowledge in *Social Work*. <http://www.scie.org.uk/publications/misc/tswr/seminar5/gould.asp>
- Guo, Wei-he & Tsui, Ming-sum (2010): From resilience to resistance: A reconstruction of the strengths perspective in social work practice. *International Social Work*, 53:233–245. <http://isw.sagepub.com/cgi/content/abstract/53/2/233?rss=1>
- Háberman Zoltán (2011): Antidiszkriminációs gyakorlat. Kézirat.
- Katz Katalin (2010) Social Work and Social Work Supervision: Guidelines, Dilemmas, Approaches. Manuscript
- Krumer-Nevo, Michal (2008): From noise to voice. How social work can benefit from the knowledge of people living in poverty? *International Social Work*, 51(4): 556–65, <http://isw.sagepub.com/content/51/4/556>
- Sadan, Elisheva (2004): *Empowerment and Community Practice* <http://www.mpow.org/>
- van Wormer, Katherine (2005): Concepts for Contemporary Social Work: Globalization, Oppression, Social Exclusion, Human Rights, Etc. *Social Work and Society*, vol. 3, issue 1. <http://socwork.net/vanWormer2005.pdf>